

КЛОЧЕК Лілія Валентинівна

кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та психології Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТИЛЮ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ ЯК ЗОВНІШНЬОЇ ДЕТЕРМІНАНТИ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ

У статті презентуються результати теоретичного дослідження стилю педагогічного спілкування як одного з зовнішніх чинників розвитку соціальної справедливості особистості вчителя. Обґрунтовуються емпіричні методи його вивчення. Презентується модифікована методика Є. П. Львіна «Схильність до певного стилю керівництва», де видозмінений зміст тверджень відповідно до специфіки дослідження. Їх аналіз дозволяє виявити, який стиль є найбільш прийнятним для вчителя у взаємодії з учнями. Описуються результати застосування модифікованої методики. Наводиться кількісний та якісний аналіз дослідних даних. Пояснюється, як демократичний стиль педагогічного спілкування детермінує розвиток у вчителя його якості (цінності) соціальної справедливості та позначається на характері педагогічної взаємодії з учнями.

Ключові слова: соціальна справедливість, педагогічна взаємодія, демократичний стиль спілкування.

Постановка проблеми. Вивчення психології соціальної справедливості в педагогічній взаємодії віднедавна стало предметом вивчення сучасної вікової та педагогічної психології. Інтерес до цього явища викликаний змінами, що відбуваються в нашому суспільстві, коли кожна людина прагне отримати за результати своєї діяльності гідну винагороду. Перші переживання, пов'язані з цим, виникають у шкільні роки, під час отримання учнями оцінок за якість навчання та поведінку. Досягнення соціальної справедливості у взаємодії учнів і вчителя стає можливим за умови виявом останнього своєї особистісної цінності соціальної справедливості, яка утворилася шляхом інтеріоризації соціальної цінності соціальної справедливості та виокремилася в професійну якість (цінність).

Розвиток соціальної справедливості педагога обумовлюється рядом зовнішніх і внутрішніх чинників. Згідно нашої наукової концепції, демократичний стиль педагогічного спілкування є однією з зовнішніх детермінант (поряд із полісуб'єктністю зв'язків у навчально-виховному процесі та співтворчістю вчителя й учнів), яка потребує всебічного психологічного вивчення. Для здійснення емпіричного дослідження означеної детермінанти варто застосовувати ряд психодіагностичних методів, а саме спостереження, бесіду, аналіз продуктів діяльності вчителя, а також психодіагностичну методiku, спрямовану на виявлення домінуючого стилю спілкування вчителя з учнями. Зважаючи на таку потребу, серед методик, що досліджували особливості соціальної взаємодії, ми обрали таку, яка після модифікації дала можливість виявити, який стиль педагогічного спілкування є оптимальним для досліджуваних та як це позначається на характері їх взаємодій із учнями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Побудова відносин між учасниками навчально-виховного процесу відбувається у форматі педагогічного спілкування. Стиль, який обирає вчитель у взаємодії з учнями, визначає ефективність його діяльності, виступає зовнішнім чинником соціальної справедливості в освітньому середовищі, задає вектор особистісного розвитку учнів. У вітчизняній психологічній науці стиль розглядається як особливість, де інтегруються вимоги діяльності людини та її індивідуальні властивості. Як зазначила Т. М. Лисянська (2012), в широкому контексті поняття «стиль» можна розглядати як стиль поведінки, стиль діяльності, стиль керівництва, стиль спілкування тощо. І. О. Зимня (1997) висловлювалася про співвідношення стилю педагогічного спілкування та стилю педагогічної діяльності вчителя, розглядаючи стиль педагогічного спілкування як складник стилю педагогічної діяльності, поряд зі стилем управління, стилем саморегуляції та когнітивним стилем. С. А. Мулькова (2001) висловлювала думку, що однією з особливостей стилю педагогічного спілкування вчителя є його установка на учня, що виявляється в поведінкових проявах педагога як його ставлення до дитини. Тому під стилем педагогічного спілкування останнім часом розуміється стиль ставлення педагога до школярів.

Використовуючи певну систему способів, прийомів взаємодії з учнями для отримання очікуваних результатів своєї навчально-виховної діяльності, вчитель визначає особливості педагогічних відносин, які або будуються на засадах соціальної справедливості, або унеможливають її встановлення в системі педагогічних взаємодій. Так, демократичний стиль (на протигагу авторитарному і ліберальному), який є одним із різновидів стилів педагогічного спілкування у загально-прийнятій класифікації К. Левіна, передбачає співпрацю вчителя й учнів. Він орієнтований на ціннісне ставлення до особистості школяра, визнання та підвищення його суб'єктності. Роль учителя зводиться до того, що він виступає як наставник: вказівки з його сторони висловлюються як пропозиції, а схвальні відгуки чи зауваження щодо досягнень чи недопрацювань учнів здійснюються у вигляді порад і настанов. Не заперечується ведення дискусій у спірних питаннях. Кожен учасник взаємодії має право на власну думку та можливість її висловити. М. В. Савчин (2007) серед ознак цього стилю називав сприйняття вчителем учня як рівноправного партнера у виконанні спільної діяльності. За такого стилю взаємодії з педагогом школярі усвідомлюють свою відповідальність за покладені на них учителем обов'язки. Високий рівень професіоналізму, який виявляє педагог у питаннях організації роботи школярів та оцінювання її результатів, позначається на формуванні високої самооцінки в учнів, їхньої віри та впевненості у своїх силах. Побудова взаємин учителя й учнів на засадах справедливості, рівності, поваги до особистості кожного є оптимальним шляхом досягнення ефективності педагогічної діяльності.

Протилежний результат досягається при застосуванні вчителем авторитарного чи ліберального стилів педагогічного спілкування. За формальними позитивними результатами авторитарного стилю (висока навчальна успішність учнів, їхня дисциплінованість) приховуються невизнання учителем цінності дитини, що пов'язане з суб'єктивізмом схвальних відгуків чи осуду на адресу не стільки результатів діяльності школярів, скільки їхньої особистості. У відносинах педагога й учнівської групи немає щирості й відкритості. Вчитель, якому властивий авторитарний стиль педагогічного спілкування, схильний

одноосібно приймати рішення, ігнорувати пропозиції окремих учнів, а щодо іншої категорії школярів виявляти прихильність. Таке вибіркове ставлення заперечує ідею соціальної справедливості у педагогічній взаємодії (Савчин, 2007).

Ліберальний стиль педагогічного спілкування відрізняється слабкістю позиції вчителя в педагогічній взаємодії. Віддаючи ініціативу в прийнятті професійних рішень колегам, батькам, учням, він повною мірою не може здійснювати функції контролю та оцінки результатів діяльності школярів. Педагог не висловлює ані схвалення, ані критичні справедливі зауваження, адресовані учням. Відсутність належної вимогливості та стратегії педагогічної поведінки вчителя стають причиною хаотичності дій школярів. Відсутність співробітництва не створює умови для діалогічного спілкування педагога й учнів, а отже для конструктивного налагодження педагогічної взаємодії, де актуальними є проблеми справедливих винагород і покарань, ціннісного ставлення її учасників один до одного (Савчин, 2007).

Якщо розглядати педагогічне спілкування як явище, що виникає під впливом професійно-етичних установок учителя, то однією з його ознак є взаємна захопленість сторін спільною діяльністю. У класифікації стилів педагогічного спілкування В. А. Кан-Калика, М. Д. Нікандрова можна виділити такі, що їх використання учителем обумовлюють утвердження соціальної справедливості в педагогічній взаємодії (В. А. Кан-Калик, 1990).

Зокрема, стиль захопленості спільною творчою діяльністю передбачає наявність високого професіоналізму педагога, який співвідноситься з етичними установками щодо учнів. Захопленість учителя й учнів спільним пошуком оптимальних способів здійснення спільної діяльності спонукає обох учасників співіснувати в діяльнісно-діалоговій системі координат, де вони виступають як партнери, які сумісними зусиллями реалізують мету своєї діяльності. Ставлення педагога до учнів відбувається на паритетних засадах, змістовно наближає цей стиль спілкування до дружнього стилю, в основі якого лежить ширий інтерес педагога до особистості учня, повага. Ділове спілкування обох сторін регулюється взаємним почуттям товариськості. Для того, щоб зі сторони вчителя це було доцільно, той вдається до педагогічно виправданої

дистанції. Вона дозволяє педагогу позиціонувати себе як старшого наставника, який має повноваження контролювати й оцінювати прояви школярів у межах навчально-виховного процесу (Маркова, 1993).

Отже, обраний учителем стиль педагогічного спілкування, залежно від своїх індивідуальних особливостей чи вимог педагогічної ситуації, визначає його прояви щодо учнів. Встановлення соціальної справедливості в педагогічній взаємодії залежить від домінування демократичного стилю спілкування, який співвідноситься зі стилем захопленості спільною творчою діяльністю, дружньої прихильності та зі стилем із педагогічно доцільною дистанцією у взаєминах учасників навчально-виховного процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як зазначалося вище, третьою соціальною умовою, яка детермінує розвиток соціальної справедливості особистості вчителя, є демократичний стиль педагогічного спілкування, який представляє індивідуально-типологічні особливості певного характеру взаємодії вчителя й учнів. При цьому досягається такий рівень взаємин учасників навчально-виховного процесу, коли виявляється індивідуальний творчий підхід учителя до учнів та встановлюється між ними зворотний зв'язок (Кан-Калик, 1990). В. С. Мерлін (1982) підкреслював вплив стилю спілкування на результативність діяльності людини, яка реалізує управлінські функції. Саме стиль педагогічного спілкування зумовлює якість взаємодії вчителя з учнями.

Демократичний стиль педагогічного спілкування передбачає взаємодію двох рівноправних партнерів, котрі у цьому процесі виступають як колеги при обговоренні нагальних робочих проблем. Незважаючи на різні соціальні статуси вчителя й учнів, демократичний формат взаємин унеможливорює виникнення психологічних бар'єрів у спілкуванні (Б. Ф. Поршнев) вчителя й учнів, відкриває їх один одному як співрозмовників і як особистостей.

А. К. Маркова (1993) в характеристиці демократичного стилю педагогічного спілкування виокремлювала такі його особливості як спільне обговорення учасниками усіх питань, врахування думки кожного, визнання самостійних суджень, колегіальність у прийнятті рішень, колективна відповідальність,

що не виключає індивідуальної відповідальності сторін педагогічної взаємодії тощо.

На відміну від авторитарного стилю педагогічного спілкування, де в стосунках його учасників повністю домінує вчитель, та ліберального стилю (потурання), при якому педагогом ігноруються його професійні управлінські функції, і владні повноваження перебирають учні (Маркова, 1993), за демократичного стилю спілкування визнається повноправна домінантність обох сторін педагогічної взаємодії. Вчитель і учні, спільно вирішуючи навчально-виховні завдання, реалізують потреби в розумінні своєї особистості іншим, визнанні досягнень у діяльності.

Солідаризуючись із науковою позицією ряду дослідників, котрі висловлювалися про оптимальність демократичного стилю спілкування вчителя і школярів (Бех, 2003; Маркова, 1993), ми схильні вважати, що він спонукає педагога вдаватися до збалансованого застосування ним методів винагороди і покарання учнів за результати їхньої діяльності. Вчитель взаємодіє з усім класом на засадах партнерства і паритету, організуючи діяльність кожного учня і виявляючи до нього персональний інтерес та увагу. Розвиток здатностей, які виявляються у форматі демократичного спілкування вчителя з учнями, а саме розуміння індивідуальних обставин життя школяра, визнання авторитету його особистості, співпереживання успіхам і невдачам кожного учня тощо сприяють розвитку соціальної справедливості особистості вчителя. В умовах відкритого, чесного, щирого спілкування ніщо не стоїть на заваді прийняття соціально-справедливого рішення та дій, які за ним слідує, щодо будь-якого учня.

Для виявлення схильності вчителів до демократичного стилю педагогічного спілкування як зовнішнього чинника соціальної справедливості у педагогічній взаємодії ми скористалися методикою «Схильність до певного стилю керівництва» (Ильин, 2008, с.457), яку модифікували, виходячи зі специфіки нашого дослідження та завдань, які перед собою ставили. Ми вирішили взяти за основу саме цю методику, тому що стиль спілкування особистості зазвичай співвідноситься зі стилем її керівництва, оскільки здійснення управлінських функцій передбачає використання комунікативних умінь і нави-

чок, здатність донести до іншої людини важливу інформацію за допомогою вербальних засобів і вплинути на неї як на суб'єкта своєї діяльності й об'єкта впливу. Ми передбачали, що модифікована методика дозволить виявити схильність педагогів вибудовувати стосунки з учнями на демократичних, авторитарних чи ліберальних засадах, видозмінивши запропоновані досліджуваним ситуації педагогічного спілкування та варіанти поведження в них учителів. Зміст модифікованої нами методики подано нижче.

Перед її застосуванням досліджуваним пропонується текст опитувальника, де презентуються певні ситуації його спілкування та варіанти поведження у них, що позначені літерами а, б, в. Пропонується вибрати по кожному пункту той варіант, який відповідає особливостям спілкування вчителя з учнями.

Після застосування презентованого опитувальника здійснюється обробка даних згідно «ключа», запропонованого автором методики.

У процесі використання модифікованої нами методики було задіяно 503 вчителів загальноосвітніх шкіл м. Кропивницького, Кіровоградської та Миколаївської областей, з яких: 147 учителів, що мають педагогічний стаж до 5-ти років; 170 педагогів зі стажем від 6-ти до 20-ти років; 186 учителів, педагогічний стаж яких перевищує 21 рік. Виокремлення вказаних категорій ми здійснювали з огляду на те, що у перші п'ять років педагогічної діяльності вчитель набуває вміння і навички навчати, оцінювати, виховувати школярів, будувати з ними стосунки. Набування професійного досвіду, формування індивідуального стилю педагогічної діяльності, досягнення професійної зрілості приходить орієнтовно на період від 6-ти до 20-ти років. Вчителі зі стажем педагогічної діяльності більше 21 року, маючи великий життєвий і професійний досвід, як правило, досягають професійної майстерності, високого рівня професіоналізму не тільки відносно своїх дидактичних можливостей, але й здатностей до якісних педагогічних взаємодій з учнями. Отримані результати зведені у презентованій таблиці 1.

Таблиця 1

Кількісні показники схильності педагогів до певного стилю педагогічного спілкування

Стиль педагогічного спілкування	Педагоги, які мають стаж 0-5 років (n = 147)		Педагоги, які мають стаж 6-20 років (n = 170)		Педагоги, які мають стаж більше 21 року (n = 186)	
	Абс.	У %	Абс.	У %	Абс.	У %
Демократичний	15	10,2	78	45,9	87	46,8
Ліберально-демократичний	16	10,9	46	27,1	45	24,2
Авторитарно-демократичний	44	29,9	16	9,4	22	11,8
Змішаний	72	49,0	30	17,6	32	17,2
Всього:	147	100,0	170	100,0	186	100,0

Як видно з таблиці 1, досліджуванам властивий у «чистому» вигляді демократичний стиль педагогічного спілкування, а також поєднання демократичного з авторитарним і ліберальним стилями. Була визначена категорія вчителів, які в спілкуванні з учнями вдавалися до засобів усіх трьох стилів одночасно, демонструючи змішаний стиль педагогічного спілкування. Кількісно ці результати виражені наступним чином.

Демократичний стиль спілкування властивий 46,8 % учителям із педагогічним стажем від 21 року та 45,9 % учителям, педагогічний стаж яких у межах від 6-ти до 20-ти років. Як бачимо, майже половина педагогів указаних категорій тяжіють до домінування такого спілкування, коли учні залучаються до спільного з учителями обговорення завдань, прийняття рішень. Такі досліджувані створюють атмосферу співпраці та товариськості, розуміють проблеми й переживання школярів. Тому останні охоче спілкуються з педагогом, відкриті до міжособистісної взаємодії з ним, із розумінням сприймають усі прийняті й реалізовані вчителем педагогічні рішення.

Натомість лише 10,2 % молодих учителів, професійний стаж яких не перевищує 5-ти років, застосовують у спілкуванні з учнями демократичний стиль і більшою мірою (49,0 %) тяжіють до змішаного стилю. Щодо цього стилю, невеликий відсоток учителів зі стажем від 6-ти до 20-ти років (17,6 %) і вчителів зі стажем більше 21 року (17,2 %) застосовують у взаємодії з

учнями одночасно демократичний, ліберальний і авторитарний стилі. Ми вважаємо, що неприродне поєднання авторитарного і ліберального стилів разом з демократичним має місце тому, що педагоги спілкуються з учнями і діють у відповідності до ситуації. Відтак вони демонструють свою непослідовність у педагогічній взаємодії. Зменшується ймовірність адекватного обговорення з учнями конфліктних питань і відповідно прийняття справедливих рішень. Той факт, що майже половина учителів-початківців вдаються до змішаного стилю педагогічного спілкування, застосування якого ускладнює справедливість спілкування з учнями, свідчить про те, що недостатній професійний досвід стоїть на заваді прояву вчителем справедливості.

Стосовно стилів спілкування педагогів, де спостерігається поєднання демократичного стилю з ліберальним чи демократичного з авторитарним, то ми виявили наступні особливості. Ліберально-демократичний стиль педагогічного спілкування властивий 10,9 % учителям зі стажем до 5-ти років, 27,1 % учителям, стаж яких становить від 6-ти до 20-ти років, та 24,2 % педагогам зі стажем більше 21 року. Ці досліджувані у взаємодії з учнями виявляють недостатню вимогливість, принциповість і належний контроль. Тому проблемним є питання справедливості таких учителів. Їм властиво керуватися не єдиною, а декількома стратегіями поведінки. У стосунках із учнями використовують прохання і вмовляння. Такий підхід не є конструктивним, і той факт, що доволі значний відсоток досвідчених учителів застосовують у спілкуванні з учнями саме цей стиль, свідчить, що вони, вийшовши за межі демократичності, надають надміру необмеженої свободи учням. Це унеможливує застосування адекватних контрольних заходів, які б дали можливість здійснювати педагогічну взаємодію у відповідності до загальноприйнятих в освітньому середовищі норм справедливості.

Застосування авторитарно-демократичного стилю педагогічного спілкування властиве незначній частині вчителів зі стажем від 6-ти до 20-ти років (9,4 %) і вчителів зі стажем від 21 року (11,9 %). Натомість молоді педагоги, стаж яких не перевищує 5-ти років (29,9 %), більшою мірою схильні виявляти свої авторитарні здібності в спілкуванні з учнями. Такі

досліджувані застосовують жорсткі методи керівництва діяльністю учнів та контролю за її результатом. Останні виступають переважно у ролі виконавців і не беруть участі в обговоренні проблем і в прийнятті рішень. У взаємодії зі школярами педагоги, які керуються цим стилем, недооцінюють їхні позитивні риси та переоцінюють негативні. Схильні вдаватися до застосування переважно методів покарання учнів, аніж винагороди чи заохочення. Серед окремих школярів мають «улюбленців», до яких ставляться з симпатією, а інші заслуговують на надмірну критику і несправедливе ставлення.

Отже, в результаті проведення методики, спрямованої на діагностику провідного стилю спілкування вчителя з учнями, ми встановили, що демократичний стиль педагогічної взаємодії, який переважає у вчителів зі стажем від 6-ти до 20-ти років і у вчителів зі стажем більше 21 року, та незначною мірою виражений у молодих педагогів зі стажем до 5-ти років, спонукає обидві сторони взаємодії оцінювати справедливість процесу спілкування. Демократично налаштовані педагоги схильні до обговорення конфліктних питань і прийняття соціально справедливих рішень щодо учнів.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Демократичний стиль педагогічного спілкування, як зовнішня детермінанта соціальної справедливості у взаємодії вчителів і учнів, передбачає стосунки двох психологічно рівноправних партнерів, які при обговоренні актуальних проблем спільної діяльності виступають як колеги. За результатами емпіричного дослідження, до застосування демократичного стилю у своїй взаємодії з учнями тяжіють більшою мірою вчителі зі стажем від 6-ти до 20-ти років і педагоги, стаж яких перевищує 21 рік. Їхня здатність збалансовано застосовувати методи винагороди і покарання учнів за результати учбової діяльності та поведінкові прояви, бути достатньо вимогливим до школярів і об'єктивним в оцінюваннях дозволяє вдаватися до соціально справедливих дій. Значно менше таких досліджуваних було виявлено серед категорії учителів, стаж яких менше 5-ти років. Ми можемо узагальнити, що здатність до застосування демократичного стилю педагогічного спілкування вчителя з учнями розвивається у процесі набуття професійного досвіду.

Список використаних джерел

- Бех І. Д. Виховання особистості: В 2-х кн. Кн.1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / І.Д. Бех.– К. : Либідь, 2003.– 280 с.
- Зимняя И. А. Педагогическая психология / И. А. Зимняя. – Ростов-на-Дону, 1997. – 480 с.
- Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2008. – 512 с.
- Кан-Калик В. А., Педагогическое творчество / В. А. Кан-Калик, Н. Д. Никандров. – М. : Педагогика, 1990. – 141 с.
- Лисянська Т. М. Педагогічна психологія / Т. М. Лисянська. – К. : Каравела, 2012, – 264 с.
- Маркова А. К. Психология труда учителя / А. К. Маркова. – М., 1993. – 190 с.
- Мерлин В. С. Индивидуальный стиль общения / В. С. Мерлин // Психологический журнал. – 1982. – Т.3. – № 4. – С.26–36.
- Мулькова С. А. Современные подходы к стилям педагогического общения [Электронный ресурс] / С. А. Мулькова. – Режим доступа: <http://www.psi.lib.ru/statyi/sbornik/spspo.htm>
- Савчин М. В. Педагогічна психологія / М. В. Савчин. – К. : Академвидав, 2007. – 424 с.

References

- Beh, I. D. (2003). Vihovannja osobistosti [The upbringing of personality]. Kyiv: Libid' [in Ukrainian].
- Zimnjaja, I. A. (1997). Pedagogicheskaja psihologija [Pedagogical psychology]. Rostov-na-Donu [in Russian].
- Il'in, E. P. (2008). Motivacija i motivy [Motivation and motives]. St.-Petersburg: Piter [in Russian].
- Kan-Kalik, V. A., & Nikandrov, N. D. (1990). Pedagogicheskoe tvorcestvo [Pedagogical creativity]. Moscow: Pedagogika [in Russian].
- Lisjans'ka, T. M. Pedagogichna psihologija [Pedagogical psychology]. Kyiv: Karavela [in Ukrainian].
- Markova, A. K. (1993). Psihologija truda uchitelja [Psychology of teacher's labour]. Moscow: Pedagogika [in Russian].
- Merlin, V. S. (1982). Individual'nyj stil' obshhenija [Individual style of communication]. Psihologicheskij zhurnal [Psychological Journal], 4, 26–36 [in Russian].
- Mul'kova, S. A. (2001). Sovremennye podhody k stiljam pedagogicheskogo obshhenija [Modern approaches to the styles of pedagogical communication]. Retrieved from <http://www.psi.lib.ru/statyi/sbornik/spspo.htm> [in Russian].

Savchyn, M. V. (2007). *Pedagogichna psyhologija* [Pedagogical psychology]. Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].

ДОДАТОК

Текст опитувальника

1. При прийнятті важливих рішень, пов'язаних із життям класу, Ви: а) порадитесь з учнями; б) будете намагатися брати на себе відповідальність за прийняття рішення; в) приймете рішення одноособово.

2. При організації виконання завдання учнями, Ви: а) надасте свободу вибору способу виконання завдання учням, залишивши за собою лише загальний контроль; б) не будете втручатися у хід виконання завдання, зважаючи на те, що учні самі все виконують як треба; в) будете регламентувати діяльність учнів, вказуючи їм, як потрібно виконувати завдання.

3. При здійсненні контролю за діяльністю учнів Ви: а) будете жорстко контролювати кожного з них; б) будете їх спонукати до здійснення відповідального самоконтролю; в) вважатимете, що контроль не є обов'язковим.

4. В екстремальній для учнів ситуації, Ви: а) будете з ними радитися; б) візьмете все керівництво на себе; в) ініціативу в керівництві повністю віддасте лідеру класу.

5. Будуючи стосунки з учнями, Ви: а) самі ініціюєте з ними спілкування; б) спілкуватиметесь з ними, якщо вони до Вас звертатимуться самі; в) підтримуєте свободу спілкування між вами та учнями.

6. Керуючи діяльністю учнів, Ви: а) надасте особисто допомогу кожному учневі; б) вважаєте, що у справи учнів немає необхідності втручатися; в) цікавитесь справами кожного учня, підкреслюючи свою ввічливість.

7. У стосунках з учнями Ви: а) намагаєтесь підтримувати хороші особисті стосунки, навіть не на власну користь; б) підтримуєте тільки ділові стосунки; в) намагаєтесь підтримувати і ділові, й особисті стосунки однаковою мірою.

8. Стосовно зауважень учнів, Ви: а) не допустите зауважень на свою адресу; б) прислухаєтесь і врахуєте зауваження; в) виявите байдужість до зауважень.

9. Для підтримання дисципліни, Ви: а) будете прагнути до абсолютної слухняності учнів; б) зможете підтримувати дисципліну без зайвого нагадування про неї учням; в) будете виходити з того, що це не ваша перевага і не будете «тиснути» на учнів.

10. Стосовно того, що подумают про Вас учні: а) Вам буде байдуже; б) намагаєтесь бути хорошим для учнів, не загострюючи з ними стосунки; в) внесете корективи у свою поведінку, якщо оцінка буде негативною.

11. Розподіливши за певних умов повноваження між собою та учнями, Ви: а) будете вимагати постійної від них звітності; б) будете покладатися на їхню відповідальність; в) будете здійснювати тільки загальний контроль.

12. При виникненні труднощів при прийнятті педагогічного рішення, Ви: а) зважатимете на погляди учнів; б) зважати на погляди учнів не будете, так як все одно Вам потрібно буде приймати рішення особисто; в) будете зважати на погляди учнів, навіть якщо в цьому особливої потреби не буде.

13. Контролюючи діяльність учнів, Ви: а) будете їх хвалити, відмічати позитивні результати; б) будете в першу чергу шукати недоліки в роботі, відмічати помилки, які необхідно виправити; в) здійснювати контроль будете фрагментарно (навіщо втручатися в хід діяльності).

14. Здійснюючи управління діяльністю учнів, Ви: а) зможете так наказати, що завдання виконуватимуться безумовно; б) переважно будете застосовувати прохання, аніж накази; в) взагалі не схильні наказувати.

15. За умови недостатності знань для прийняття педагогічного рішення: а) все вирішуватимете самі, адже Ви – учитель; б) не боїтиметеся порадитися з учнями; в) відкладете рішення з думкою про те, що все налагодиться саме собою.

16. Оцінюючи себе як людину, яка управляє діяльністю учнів, Ви: а) вважаєте себе суворим; б) вважаєте себе вимогливим, але справедливим; в) на жаль, є не дуже вимогливим.

17. Стосовно нововведень у процес взаємодії з учнями: а) залишаєтеся консервативним; б) якщо вони доцільні, то їх впроваджуєте; в) якщо вони корисні, то в наказовому порядку долучатимете до них учнів.

18. Ви вважаєте, що у взаємодії з учнями: а) їх варто спонукати працювати самостійно, жорстко не контролюючи; б) потрібно постійно здійснювати жорсткий контроль, так як розраховувати на прояви совісті не варто; в) учні можуть самі визначати хід роботи.

L. Klochek

EMPIRICAL STUDY ON PEDAGOGICAL COMMUNICATION AS THE EXTERNAL DETERMINANT OF SOCIAL EQUITY OF PERSONALITY OF A TEACHER

The results of the theoretical study of the style of pedagogical communication as one of the external factors of the development of social equity of personality of a teacher have been presented in the article. There have been given grounds to the empirical methods of the study. The modified method called 'Tendency towards a certain style of management' by Ye. P. Ilin, with the modified content of the statements depending on the specifics of the study, has been presented. Having analyzed them it is possible for us to determine the most appropriate style for a teacher in the process of interaction with students. The practical results of the modified method have been described. There have been given the quantitative and qualitative analysis of the data of the study. There have been explained how the democratic style of pedagogical communication determines the development of a teacher's features (values) of social equity and influences the nature of pedagogical interaction with students.

Key words: *social equity, pedagogical interaction, democratic style of communication.*

Надійшла до редакції 16.03.2018 р.